

SOSYO-EKONOMİK KALKINMADA FİZİKİ, BEŞERİ VE SOSYAL SERMAYE YATIRIMLARI: VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ

Habib KARAÇAY*

Çiğdem VAROL**

Öz:

1960'lı yıllara kadar 'sermaye', üretime katılan makine ve teçhizat gibi fiziksel değerleri nitelendirmekte iken, bugün bunlara ek olarak üretime pozitif katkısı olan insan gelişiminin, ilişkilerinin ve yaşam kalitesinin, bireyin yaşadığı kurumsal yapıyı oluşturan sosyal ve beşeri tüm dinamik faktörlerin etkileşimini nitelendirmektedir. Gelişen ve değişen sermaye kavramı ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın sağlanmasında kamu kurum ve kuruluşların sermaye türlerini güçlendirmesindeki rolü de giderek önem kazanmıştır. Bu çalışmanın amacı; vakıf mallarını işletmek, vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak, mimari ve tarihi değere sahip vakıf eski eserlerini muhafaza ve imar etmek için kurulan merkezi yönetime bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)'nün, Türkiye'nin fiziki, beşeri ve sosyal sermaye biçimlenişi üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Çalışma kapsamında VGM'nin gerçekleştirdiği, fiziki, beşeri ve sosyal sermaye yatırımlarını değerlendirmek üzere; fiziki ve beşeri sermaye konusunda VGM'nin veri tabanından yararlanılmış, sosyal sermayenin ölçülmesindeki zorluklar göz önü alındığında niceliksel verilerin yanı sıra vakıf temsilcileri ve vakıf hizmetlerinden yararlananlar ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar VGM'nin fiziki, beşeri ve sosyal sermaye yatırımları ile ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına destek sağlayan kurumlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar Genel Müdürlüğü, fiziki sermaye, beşeri sermaye, sosyal sermaye, sosyo-ekonomik kalkınma

* Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara Bölge Müdürlüğü, Yatırım ve Emlak Şubesi, habibkaracay@hotmail.com

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, cvarol@gazi.edu.tr.

PHYSICAL, HUMAN AND SOCIAL CAPITAL INVESTMENTS FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT: THE CASE OF GENERAL DIRECTORATE OF PIOUS FOUNDATIONS IN TURKEY

Abstract: Until the 1960s although the term ‘capital’ has qualified the physical values as machine and equipment, today it has been characterized by the interaction of human development, relationships, living standards with the dynamic social and human factors, forming the institutional structure in which the human being lives. The development of the notion of capital has also increased the role of public bodies on strengthening different types of capital. Directorate General of Foundations is one of the public bodies which has been established to operate the goods of the foundation, to maintain and reconstruct ancient art that had architectural and historical value and to carry on the entities of the foundation according to their intention. The aim of this study is to evaluate the role of Directorate General of Foundations (DGF) in shaping the physical, human and social capital formation in Turkey.

In this study, to evaluate the physical, human and social capital investments of DGF, the data source of DGF is used for physical and human capital and in addition to the quantitative data set, considering the difficulties of measuring the social capital, interviews with the representatives of the foundations and with the beneficiaries of the foundations have been realized. The results show that by its physical, human and social capital investments, DGF acts as a supporting institution for the socio-economic development of the country.

Key Words: Directorate General of Foundations, physical capital, human capital, social capital, socio-economic development.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşından sonra yükselen ekonomik kalkınma tartışmaları, günümüze kadar geçen sürede ele alınış biçimi ve öne sürdüğü çözüm önerileriyle oldukça farklı bir nitelik kazanmıştır. Yaşanan bu değişim sürecini üç esas dönem altında değerlendirmek mümkündür. 1950-60’ların geleneksel kalkınma anlayışı, 1970-80’lerde egemen olan liberal kalkınma çabaları ve 1980 sonrası yeni liberal anlayış. 1950’lerde kalkınmanın göstergeleri ekonomik büyüme ile ifade edilirken (Solow, 1956) günümüzdeki kalkınma anlayışı, sosyal, siyasi ve ekonomik faktörler

arasındaki çok boyutlu ilişkiyi de ele almaktadır. Bu anlamda ekonomik kalkınma; insan gelişiminin, ilişkilerinin ve yaşam kalitesinin, bireyin yaşadığı kurumsal yapıyı oluşturan tüm dinamik faktörlerin (mekân, kültür, ekonomi, toplumsal yapı, gelenek, vb.) etkileşimi altında değerlendirilmektedir (Granovetter, 1985; Lucas, 1988; North, 1990; Krugman, 1991; Romer, 1994; Putnam, 1995; Knack ve Keefer, 1997; Fujita vd. 1999; Krueger ve Lindhal, 2001). Bu değerlendirmede, fiziki sermaye yanında beşeri ve sosyal sermaye, bireyin yaşadığı kurumsal yapıyı güçlendirmek adına önemli kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik kalkınma alanında yaşanan bu değişimle, kalkınmanın “insan için gelişme”nin yanı sıra, “insanın gelişimi”ni de değerlendirme altına alan yeni bir bakış açısının oluşması sağlanmıştır. Fiziki, beşeri ve sosyal sermaye oluşturma ve geliştirme politikaları belirlenirken, gelişmekte olan ülkelerde “insan gelişiminin” tamamen piyasa mekanizmasına ve özel sermayeye bırakılması çok da gerçekçi görülmemektedir. Bu açıdan bakıldığında, merkezi yönetimin ve merkezi yönetim altındaki kamu kurum ve kuruluşların, yaptıkları yatırımlarla ülkenin fiziki, beşeri, sosyal sermayesini güçlendirmedeki önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; vakıf mallarını ekonomik bir şekilde işletmek, vakfetme geleneğini sürdürmek, vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak ve mimari ve tarihi değere sahip vakıf eski eserleri muhafaza ve imar etmek için kurulmuş, merkezi yönetime bağlı kuruluşlardan biri olan Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)’nin, Türkiye’nin sosyo-ekonomik kalkınmasındaki rolünü değerlendirmek ve ülkenin fiziki, beşeri ve sosyal sermaye biçimlenişi üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle, sermaye kavramı ve bu kavramın değişen içeriği tartışılmakta, ardından VGM teşkilat yapısı ve görevleri üzerinden, kurumun ülkedeki farklı sermaye türleri oluşumuna olan katkıları değerlendirilmektedir.

I) SERMAYE KAVRAMI

İnsan ihtiyaçlarını gideren mal ve hizmetlerin elde edilmesine ve faydaların artırılmasına yönelik çabaların hepsi “üretim” olarak kabul edilir. Mal ve hizmetleri elde etmek için gereksinim duyulan girdilere ise “üretim faktörleri” denilmektedir. Üretim faktörleri; toprak, emek, sermaye ve girişimci (müteşebbis) olmak üzere dört grupta incelenmektedir (Dinler, 1998; Özkan, 2004).

Smith ve Ricardo ile başlayan klasik iktisadi düşünce ve ardından neoklasik iktisadi düşüncede kabul edilen üretim faktörlerinden biri olan sermaye; dar çerçevede üretilen ve üretimde kullanılan fiziki/maddi (*tangible*) sermayeyi ifade etmektedir. Oysa Veblen’in 1908’de maddi olmayan (*intangible*) sermaye olarak tanımladığı

ortak kurallar, güven, işbirliği performansı gibi gözle görülmeyen ve kolay ölçülemeyen kişisel ve toplumsal değerlerin/donanımların üretime olan etkilerinin giderek önem kazanması ve bu donanımların üretime olan katkılarının giderek ayırt edilmesi, söz konusu pozitif değerlerin de sermaye kavramı içinde tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Schultz, 1961; Bourdieu, 1986) Bugün gelinen noktada sermaye, üretime pozitif katkısı olan her türlü maddi ve maddi olmayan iktisadi değerler olarak kabul edilmektedir (Svendsen ve Sorensen, 2007). Günümüzde sermaye türleri olarak fiziki sermaye, beşeri sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye, bilgi sermayesi, entelektüel sermaye, örgütsel sermaye gibi kavramlardan bahsedilmekte ise de, tartışmalar temelde fiziki sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermaye üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu çerçevede değerlendirilen sermaye kavramlarından ilki olan '*fiziki sermaye*'; kabaca, üretim faaliyetinde bulunmak için gerekli ve emek faktörü tarafından üretilmiş tüm üretim araçlarını kapsamaktadır (Samuelson ve Nordhaus, 2004). Fiziki sermaye birikimi ve sermaye biçimlenişi, esas olarak bugüne kadar yapılmış yatırımların kümülatif halinin değerlendirilmesidir. Yatırım, fiziki sermaye stokuna belirli bir dönem içinde yapılan eklemelere denilmekte ve en genel biçimi ile belirli bir dönemdeki sermayeden, bir önceki dönemdeki sermayenin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır. Yatırımlar esas olarak sabit sermaye yatırımları, envanter yatırımları ve konut yatırımları olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir (Ünsal, 2000).

Sermaye kavramlarından ikincisi olan ve insan sermayesi olarak da nitelendirilen '*beşeri sermaye*'; insanın sahip olduğu özelliklerin, diğer üretim faktörlerini tam ve etkin kullanması ve bunu üretime yansıtması olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımla, beşeri sermaye "ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak insanların sahip oldukları bilgi, beceri ve diğer niteliklerin toplamı"dır (Becker, 1994; Yumuşak ve Tuna, 2002). Bu anlamda, beşeri sermaye kavramı bilgi temelli ekonominin yükselişiyle birlikte, insanların bilgi birikimini artırmak ve teknik becerilerini geliştirmek üzere eğitim ve öğretim konusundaki temel girdileri içermekte (Schultz, 1961; Hartog, 2000; Olaniyan ve Okemakinde, 2008) ve bunların ekonomik büyümeye etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Bilginin, bir üretim faktörü olması ve diğer üretim faktörlerine göre daha büyük avantajlar sağlaması, insana yapılan eğitim ve sağlık gibi yatırımların değerini de artırmaktadır. Beşeri sermaye faktörünün ekonomik yaşamda gittikçe etkinleşmesi ülkelerin kalkınmışlığını ölçerken yeni yaklaşımlara gidilmesini gerekli kılmıştır (UNDP, 2011). Bu gereklilikle ülkeler, beşeri sermayelerinin saptanmasında eğitim

düzeyi göstergeleri, okullaşma oranı, eğitim ve sağlık harcamalarının milli gelir içindeki payları gibi değişkenleri temel almaya başlamışlardır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP) ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ölçmek için 1990 yılından itibaren Beşeri Kalkınma İndeksi (Human Development Index-HDI)'ni kullanmaktadır. Beşeri kalkınmayı iki yönüyle ele alan bu yaklaşıma göre bilgi, beceri ve sağlık gibi niteliklere sahip olma beşeri kalkınmanın bir yönünü, sahip olunan nitelik ve olanakların kullanılabilme imkânları da diğer yönünü ifade etmektedir (UNDP, 1995).

Sermaye kavramlarından sonuncusu olarak nitelendirebileceğimiz ve 1990'ların ikinci yarısında yükselen '*sosyal sermaye*' kavramı ise; farklı disiplinler ve yaklaşımlar tarafından farklı kavramsal çerçevelerle sınırlandırılmakta ve amaçlarına ya da kaynaklarına göre farklı tanımlamalarla tartışılmaktadır. Tanımı farklılaşmakla birlikte, bu sermaye türündeki asıl etmenlerin güven, gruplar arasındaki işbirliğini kolaylaştıran ağlar ile paylaşılan değer ve normlar olduğu vurgulanmaktadır (Coleman, 1988; Putnam, 1995; Fukuyama, 2000; Lelandais, 2004).

Sivil toplumun yapısının niteliksel ve işlevsel özelliklerinin ekonomik ve sosyal kalkınmada önemini vurgulayan çalışmalara göre, fiziki sermayeden farklı olarak, kurumları, ilişkileri, tutumları, davranışları ve değerleri içeren ve insanlar arasındaki ilişkileri yöneten sosyal sermaye kavramının ekonomik ve sosyal gelişmede oldukça önemli bir rolü vardır. Putnam (2000) sosyal sermayeyi "bir sosyal örgütün ortak yararlar için işbirliğini ve koordinasyonu kolaylaştıran normları, ilişki ağları ve güven gibi özellikleri" olarak tanımlamakta; Fukuyama (2000) ise "bir grubun üyelerinin birbirleriyle işbirliği yapmasına izin veren ve grup üyeleri arasında paylaşılan resmi olmayan değerler ve normlar kümesi" olarak nitelendirmektedir. Bir başka yaklaşımla Camagni (2002) ilişkisel sermayeye atıfta bulunarak sosyal sermayeyi, rekabetçiliğin kaynağı olarak belirli coğrafi mekanların ekonomik ve sosyal ilişkilerinin istihdamdaki istikrar ve yerel refah ve büyümenin ön şartı olarak tanımlamaktadır. Portes (1998)'e göre "ekonomik sermaye insanların banka hesaplarıdır, beşeri sermaye kafalarıdır, sosyal sermaye ise ilişkilerinde yatmaktadır".

Sosyal sermayenin ölçümü konusunda çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Grootaert, 1998; Krishna ve Shrader, 1999; World Bank, 2001). Grootaert (1998), yaptığı çalışmada sosyal sermayenin ölçümü konusunda sosyal sermayenin göstergelerini *Yatay Kurumlar, Sivil ve Siyasal Toplum, Sosyal Entegrasyon ve Yasal ve Yönetişim Yönleri* başlıkları altında sınıflandırmıştır (Tablo 1). Bu sınıflandırmalar sosyal sermayenin ölçümünde somut ipuçları sunmaktadır.

Tablo: 1
Sosyal Sermaye Göstergeleri

Yatay Kurumlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Dernek sayısı ve türleri ya da yerel kurumlar • Üye sayısı • Katılımcı karar almanın boyutları • Dernek içerisindeki gelir ve mevki homojenliği derecesi • Hane halkına güven derecesi • Devlete güven derecesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticari birliklere güven derecesi • Toplumsal örgütlenme derecesi • Yardım birliklerine güven • Hane halkının gelirindeki yurtdışı kaynaklı gelir yüzdesi • Hane halkı tarafından hediye ve yardımlar için yapılan harcamalar yüzdesi • Yaşlı nüfusun bağımlılık oranı
Sivil ve Siyasal Toplum	
<ul style="list-style-type: none"> • Sivil özgürlükler endeksi • Siyasi ayrımcılığa maruz nüfus yüzdesi • Siyasi ayrımcılık yoğunluk endeksi • Ekonomik ayrımcılığa maruz nüfus yüzdesi • Ekonomik ayrımcılık yoğunluk endeksi • Ayrılmış faaliyetlere katılanlar yüzdesi • Anayasal hükümet değişiklikleri • Darbeler 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokrasi endeksi • Yolsuzluk endeksi • Devletin etkinsizlik endeksi • Demokratik kurumların gücü • Beşeri özgürlük ölçümleri • Siyasi istikrar ölçümleri • Yerelleşme düzeyi • Seçmen sayısı • Siyasi suikastlar
Sosyal Entegrasyon	
<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal hareketlilik göstergesi • Sosyal gerginlik ölçümleri • Etnik farklılık • Ayaklanmalar ve protesto gösterileri • Grevler • Cinayet oranları • İntihar olayları 	<ul style="list-style-type: none"> • Diğer suç oranları • 100.000 kişi başına tutuklu sayısı • Gayri meşruluk oranı • Tek ebeveynli aile yüzdesi • Boşanma oranları • Genç nüfusun işsizlik oranları
Yasal ve Yönetişim Yönleri	
<ul style="list-style-type: none"> • Bürokrasinin kalitesi • Yargının bağımsızlığı • Kamulaştırma ve millileştirme riski 	<ul style="list-style-type: none"> • Devlet tarafından sözleşmelerin tanınması • Sözleşmelerin uygulanabilirliği

Kaynak: (Grootaert, 1998)

Tanımlanan tüm bu sermaye türlerinin ekonomik kalkınmaya etkilerini ölçmede; fiziki sermayenin doğrudan ölçülebilir katkısının ötesinde beşeri ve sosyal sermayenin dolaylı katkılarını da ortaya koymak mümkün görülmektedir. Beşeri sermaye açısından; Kibritçioğlu (1998)'nin de ifade ettiği gibi ekonomik büyümenin belirleyicilerinin önemli bir kısmının Ar-Ge, teknolojik gelişmeler, yenilikçilik gibi bilgiye dayalı faktörlerden oluşmakta; bilginin üretimi, işlenmesi ve kullanılması insan tarafından gerçekleştirildiğinden, insana yapılan her türlü yatırım kısa veya uzun vadede ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde etkili olmaktadır. Eğitimle sağlanan emek verimliliğindeki artış, üretim faaliyetlerinden elde edilecek

hâsılanın daha fazla olmasına ve böylece kalkınmanın hızlanmasına yol açmaktadır. Sosyal sermaye açısından ise; son yıllarda yapılan ampirik çalışmalarda, üretim aşamasında kullanılan kaynaklarda israfın önlenmesinde, işlem maliyetlerinin azaltılmasında ve maliyeti arttıran dışsallıkların önlenmesinde, eğitimde başarının artmasında, yatırımların kalitesinin artmasında ve yeni teknolojilerin kolaylıkla özümsemesinde, gelir dağılımının düzeltilmesinde, ekonomik büyümenin hızlanmasında, toplumdaki sosyal sermaye düzeyinin önemli bir rolünün olduğu saptanmıştır (Norris, 2001; Christoforou, 2004). Ayrıca ülkelerin bölgesel kalkınma stratejilerinde de yüksek düzeyli sosyal sermayenin önemli katkısı bulunmaktadır (Woodhouse, 2006). Sosyal sermayenin pozitif etkilerini sadece makro ölçekte değil, mikro ölçekli firma boyutunda da görebilmek mümkündür. Özellikle işletme büyüklüklerinin artmasında, çalışanlarda elde edilen verimliliğin yükseltilmesinde, yönetim giderlerinin, işlem maliyetlerinin ve sözleşme ihlallerinin azalmasında, sosyal sermaye varlığının son derece önemli olduğu ortaya konulmaktadır (Torsvik, 2000).

Sosyo-ekonomik kalkınmada önemli role sahip olduğu görülen fiziki, beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesinde merkezi yönetimin ve merkezi yönetim altındaki kamu kurum ve kuruluşların rolü önemlidir. Bu kapsamda vakıf mallarını ekonomik bir şekilde işletmek, gayelerine göre yaşatmak ve mimari ve tarihi değere sahip vakıf eski eserlerini muhafaza ve imar etmek konusunda ülkede önemli bir yere sahip olan VGM'nin sermaye kavramlarıyla ilişkilendirilmesi, bu kurumun Türkiye'nin fiziki, beşeri ve sosyal sermaye biçimlenişi üzerindeki rolünü tanımlamaya katkı sağlayacaktır.

II) VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ İLE SERMAYE KAVRAMLARININ İLİŞKİLENDİRİLMESİ

Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin; hiçbir tesir altında kalmadan, kendi istekleriyle, kendilerine ait mallarını, her türlü ekonomik değerlerini veya haklarını mülkiyetlerinden çıkartıp, belli bir amaca ebedi olarak tesis etmesinden oluşan tüzel kişiliğe ait mal topluluğudur (VGM, 2000). Türk Medeni Kanununa göre ise Vakıf; başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere, bir malın belli bir gayeye tahsisidir. Toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında, sosyal dayanışma kültürünün kurumlaşması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir görev üstlenen vakıfların, hukuksal esaslarının Abbasiler döneminde belirlediği, Selçuklularla birlikte daha da önem kazandığı görülür. Osmanlı İmparatorluğu zamanında ise, bütün kamu hizmetleri vakıflar tarafından karşılanmakta; devlet ise asli işleriyle (savunma-adalet, vb.) uğraşmaktadır.

Bugün gelişen dünyada kamu ve özel sektörün ardından “3. Sektör” olarak kabul edilen vakıflar (Baloğlu ve Ceylanoğlu, 2001), Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra Şer’iye ve Evkaf Vekâletinin 3 Mart 1924 gün ve 429 sayılı yasa ile kaldırılmasıyla görevleri Başbakanlığa bağlı VGM’ye devredilmiştir. Vakıflar idaresinde asıl değişiklik, 5 Haziran 1935 tarihinde “2762 Sayılı Vakıflar Kanunu”nun yürürlüğe girmesiyle gerçekleşmiş, son olarak da 27 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren “5737 Sayılı Vakıflar Kanunu” ile son halini almıştır (VGM, 2008a).

Söz konusu yasa kapsamında VGM; mazbut vakıfların vakfiyelerinde yazılı hayrî, sosyal, kültürel ve ekonomik şart ve hizmetleri yerine getirmek, Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait paralar ile malları değerlendirmek, daha fazla gelir getirici yatırımlara tahsis etmek, bu paralarla işletmeler kurmak, kurulmuş şirketlere iştirak etme, bunların sermaye artışları hususlarında karar vermek, yurt içi ve yurt dışındaki vakıflara ait vakıf kültür varlıklarını korumak, vakıflarla ilgili konularda; araştırma, geliştirme, eğitim, kültür ve yayın faaliyetlerinde bulunmak, ulusal ve uluslararası koordinasyonu sağlamak, vakıf kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirmek; müze, kütüphane ve kültür merkezleri kurmak ve yasada belirtilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür (VGM, 2008b).

A) Araştırma Yöntemi

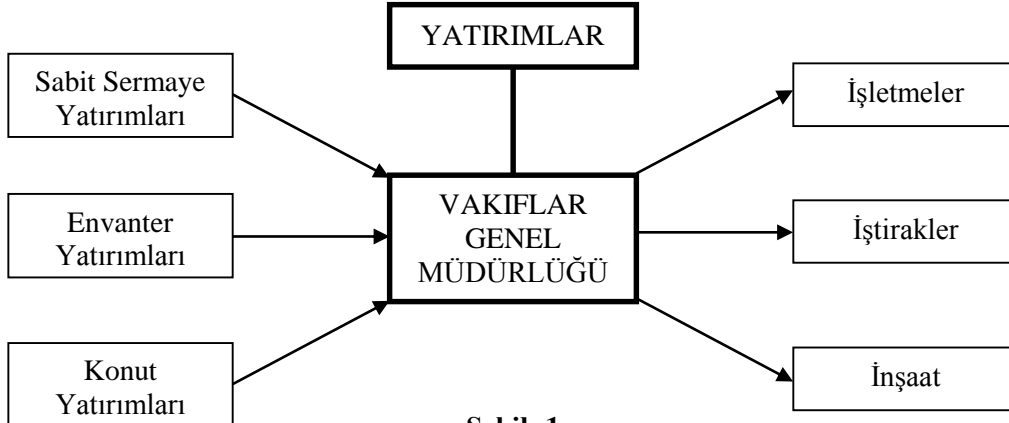
VGM son yıllarda fiziki, sosyal ve beşeri sermaye üzerine çeşitli çalışmalar yapmakta, fiziki sermayeye yönelik yaptığı yatırımlarla elde ettiği gelirlerin önemli bir kısmını beşeri ve sosyal sermayeyi oluşturan eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel faaliyetlere aktarmaktadır. Çalışma kapsamında VGM’nin gerçekleştirdiği, fiziki, beşeri ve sosyal sermaye ile ilgili yapılan yatırımları değerlendirmek için; fiziki ve beşeri sermaye konusunda VGM’nin veri tabanından yararlanılmış, sosyal sermayenin ölçülmesindeki zorluklar göz önü alındığında; niceliksel verilerin tek başına yeterli olmayacağı, bu sebeple paydaşlarla yapılacak derinlemesine görüşmelerle çalışmanın desteklenmesine karar verilmiştir. Bu çerçevede iki farklı örneklem tanımlaması yapılmış, hem vakıf temsilcileri, hem de VGM’nin yardım hizmetlerinden yararlananlar örneklem kapsamında yer almıştır.

Türkiye’de 2011 yılı verilerine göre 284 mülhak ve esnaf, 162 cemaat ve 4569 yeni vakıf olmak üzere toplamda 5015 vakıf faaliyet göstermektedir (VGM, 2012). Çalışma kapsamındaki görüşmeler, Türkiye genelinde yer alan bu farklı türdeki vakıfların bir araya geldiği, 2008 yılında Vakıflar Haftası etkinlikleri kapsamında Ankara Altınpark’ta gerçekleştirilen fuarda yer alan vakıflardan, amaca yönelik olarak seçilen 40 vakıf temsilcisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden VGM’nin görev alanları hakkındaki bilinç ve vakıfların bunlardan yararlanma düzeyi, VGM’ye duyulan

güven, sosyal bütünleşmeye ve yönetişime katkısının ölçülmesi hedeflenmiştir. VGM hizmetlerinden yararlananlarla yapılan görüşmeler ise; farklı büyüklük ve nitelikteki kentleri ve dolayısıyla nüfus yapısını içerdiğinden önemli bir örneklem olabileceği varsayılan Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü görev alanı içerisindeki illerde (Ankara, Bolu, Düzce, Kırıkkale, Çankırı) farklı türde yardım hizmetlerinden (kuru gıda, sıcak yemek, muhtaç aylığı) yararlananlar arasından kota örnekleme yöntemi ile seçilen 100 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Nüfus büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde örneklem alanı yaklaşık %10 büyüklüğe sahiptir, seçilen örneklem oranı ise %0,2'ye denk gelmektedir. Bu görüşmelerden yine VGM'nin görev alanları hakkındaki bilinç ve vakıfların bunlardan yararlanma düzeyi, VGM'ye duyulan güven ile beraber, verilen hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine erişimi ve kalitesi, hizmet memnuniyet düzeyi ve kurumdan beklentilerin ölçülmesi hedeflenmiştir.

B) Vakıflar ve Fiziki Sermaye

Fiziki sermayenin açıklanmasında yatırımların esas itibariyle sabit sermaye yatırımları, envanter yatırımları ile konut yatırımları olarak değerlendirilmesi mümkündür. Sabit sermaye yatırımları, taşınmaz üretim araçlarını (makine, teçhizat, taşıt, vb.) ifade etmektedir. Envanter yatırım ise üreticilerin girdi ve çıktılarına dair yaptıkları stok yatırımlardır. VGM'de envanter yatırımları ile sabit sermaye yatırımları iç içe olduğundan, bu iki yatırım türünün birlikte değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Bu anlamda VGM yatırımları işletmeler, iştirakler ve inşaat yatırımları olarak değerlendirilebilir (Şekil 1).

Şekil: 1

VGM'de Yatırımların Ele Alınış Biçimi

VGM'nin fiziki sermaye kategorisinde değerlendirilen işletmeleri; Vakıf Memba Suları İşletme Müdürlüğü, Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğü ile Bezm-

i Âlem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi'nden oluşmaktadır. İşletmeler gibi VGM'nin fiziki sermayeleri kategorisinde değerlendirmeye alınan iştirakler, Türkiye Vakıflar Bankası TAO başta olmak üzere, Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret Anonim Şirketi, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Taksim Otelcilik A.Ş., Tüstaş Sınai Tesisler A.Ş., tasfiye halinde Aydın Tekstil (İplik - Dokuma ve Konfeksiyon) İşletmeleri A.Ş., Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. ve Türkiye İş Bankası A.Ş.'den oluşmaktadır.

Bunlar dışında Vakıfların hayır şartlarını yerine getirmek üzere akar nitelikli taşınmazları, VGM tarafından farklı yöntemlerle değerlendirilmekte ve hayrat nitelikli vakıf taşınmazları ise yaşatılmaktadır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmelerde, Kat Karşılığı İnşaat Yaptırma yöntemi ya da Yap-İşlet-Devret ve Restore Et-İşlet-Devret olarak tanımlanan yapım veya onarım karşılığı kiralama modelleri ile taşınmazlar, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu kapsamında ihale edilmektedirler. Genel olarak bakıldığında; Kat Karşılığı Modeli konut alanlarında, Yap-İşlet-Devret Modeli ise ticaret, özel sağlık, özel eğitim, vb. ticari faaliyetlere yönelik alanlarda uygulanmaktadır. Restore Et-İşlet-Devret Modeli ise eski eser yapılar – taşınmazın atıl vaziyetten kurtarılarak korunması, koruma ve kullanım ilişkisiyle eserlerin sürekliliğinin sağlanması amacıyla uygulanmaktadır.

Sözü edilen taşınmazların imar planlarında belirlenen kullanım biçimleri doğrultusunda değerlendirilerek, yurt genelindeki 25 bölgede konumlanan Vakıflar Bölge Müdürlükleri denetiminde inşaatların gerçekleştirilmesi, değerlendirmenin niteliğine göre çeşitli miktarlarda gelir elde edilmesi, ayrıca oluşan hareketlilikle yaratılan istihdam ve ekonomik gelişme, bununla birlikte değerlendirilen alanlarda özellikle konut, ticaret, sağlık yapıları, özel okul gibi yapılarla canlanmanın sağlanması hedeflenmektedir.

2000 başından günümüze VGM tarafından 198 adet kültür varlığı, Vakıf Kültür Varlıkları Restorasyon veya Onarım Karşılığı Kiralama Modeline göre, 208 Adet taşınmaz Yap-İşlet-Devret Modeli kapsamında yapım veya onarım karşılığı kiralama modeline göre; 519 adet taşınmaz ise Kat Karşılığı İnşaat Modeline göre değerlendirilmiştir. 2013 bütçesinde gayrimenkul alımları ve kamulaştırması, gayrimenkul sermaye üretim giderleri, menkul malların büyük onarım giderleri ve gayrimenkul büyük onarım giderlerini de içeren sermaye giderleri, toplam bütçe gideri içerisinde % 38,56 ile en yüksek paya sahiptir (VGM, 2014). Son 10 yıldaki gelir dağılımı incelendiğinde ise, kira dahil olmak üzere gayrimenkulden elde edilen gelirin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2005 yılında yaklaşık %55 olan bu oran, son dönemde VGM gelirinin yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2: VGM Gelir Dağılımı

GELİRLER	2005	%	2010	%	2011	%	2012	%	2013	%
Kira	94.192	54,7	203.413	50,8	252.190	52,0	273.196	65,5	331.164	59,7
İştirak	2.509	1,5	95.510	23,9	19.239	4,0	21.040	5,1	52.553	9,5
Bağış	*	*	1.428	0,4	65.249	13,5	11.191	2,7	12.007	2,2
Faiz	10.707	6,2	14.894	3,7	17.458	3,6	16.809	4,0	15.295	2,8
Gayrimenkul Satış	*	*	32.667	8,2	98.478	20,3	59.908	14,4	103.251	18,6
Mazbut vakıf taviz	*	*	12.700	3,2	13.289	2,7	18.742	4,5	16.740	3,0
Diğer	*	*	39.822	9,8	19.109	3,9	16.080	3,8	23.388	4,2
TOPLAM	172.109	100	400.434	100	485.012	100	416.966	100	554.398	100

*elde edilememiştir.

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yıllık Faaliyet Raporları (2005-2013)

Buna göre VGM bütçesinde, fiziki sermaye yatırımlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, sermaye gelirlerini artırmak konusunda VGM'nin özel sektör yaklaşımıyla asıl hizmet konusu olan kamuya hizmet konusunun dışına çıkmaması ve daha fazla gelir elde etmek için satışlar yoluyla eski eserlerin gelecek nesillere aktarılmasının engellenmemesidir.

C) Vakıflar ve Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye; ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak insanların sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek ve diğer niteliklerin toplamıdır. Ülkelerin beşeri sermayelerinin saptanmasında kimileri eğitim düzeyi göstergelerini kullanmakta, kimileri de eğitim ve sağlık harcamalarının milli gelir içindeki paylarını değerlendirmektedir.

UNDP'nin ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ortaya koymak için her yıl yayınladığı beşeri kalkınma raporları incelendiğinde; 2007-2008 döneminde Türkiye'nin, orta beşeri kalkınma düzeyine sahip ülkeler arasında yer aldığı ve gelişmekte olan ülkelere göre daha iyi bir pozisyonda, OECD ülkelerinin ise gerisinde olduğu görülmektedir (UNDP, 2008). Bu raporda Türkiye, 2005 yılı verileri üzerinden ülkelerin kişi başına GSYH sıralamasında 66. ve beşeri kalkınma indeksi sıralamasında ise 84.dür. Bu iki gösterge arasındaki fark, gelir durumuna göre daha iyi bir konumda bulunmasına karşın, beşeri kalkınma açısından daha arka sıralarda (18 ülke) olduğunu göstermekte, ülkenin eğitim ve sağlık düzeylerinin aynı gelir seviyesindeki ülkelere göre daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. 2010 yılında hazırlanan raporda ise Türkiye yüksek beşeri kalkınma düzeyine sahip ülkeler sınıflaması içinde yer almış, Kişi başına GSYH (2008) sıralamasında 57., beşeri kalkınma indeksi sıralamasında

ise 83. sırada yer almıştır (UNDP, 2010). Bu değer, ülkenin gelir seviyesinin yükselmesine rağmen beşeri kalkınma açısından aynı gelişmeyi göstermediğini ve sıralamadaki yerinin yukarıya taşınmadığını ortaya koymaktadır. Beşeri kalkınma indeksinde ortalama yıllık büyüme oranları incelendiğinde de; benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu oran 1980-2010 arası 1.24 iken, 1990-2010'da 1.03, 2000-2010 arasında ise 0.76'dır (UNDP, 2010).

Bireylerin yetenek, kültür ve bilgi yönünden yükselmesini ve insan kaynaklarının geliştirilmesini içeren beşeri sermayenin geliştirilmesi ve etkili kullanılmasının en önemli araçlarından biri eğitim faaliyetleridir. Eğitime önem veren ülkelerin dünya ortalamasının üzerinde kalkınma atılımı gösterebildikleri, eğitim seviyeleri düşük olan ülkelerin ise dünya gelir dağılımında daha aşağı sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Türkiye 1990'da 80,5 olan okuryazar oranını 2010'da % 94'e çıkarmış, 8 yıllık eğitime geçiş dönemi olan 1996-1997'de %89,4 olan ilköğretim net okullaşma oranını, 2010-2011'de % 98,59'a yükselmiştir (TÜİK, 2011). Buna karşın okuryazar olmayanlar içinde kadınların oranı hala yüksektir ve net okullaşma oranları açısından 2008 yılında ilköğretim öncesi 3-4 yaş ve ortaöğretim 15-19 yaş arasında gelişmiş ülkeler ortalamalarının altındadır (Tablo 3).

Tablo: 3
Yaşlara Göre Net Okullaşma Oranı (2008) (%)

	3-4 yaş	5-14 yaş	15-19 yaş	20-29 yaş
Türkiye	7,9	91,9	45,9	12,9
OECD Ortalaması	71,5	98,8	81,5	24,9
AB-19 Ortalaması	79,8	99,0	84,9	25,1

Kaynak: (DPT, 2010)

Bu rakamlar değerlendirildiğinde, eğitime erişilebilirliğin artırılması ve daha fazla kaynak aktararak, bunun beşeri sermayenin geliştirilmesi açısından bir yatırım olduğu fikrinin benimsenmesi gerekmektedir.

VGM'nin beşeri sermayenin göstergelerinden olan eğitime katkısı, eğitim altyapısı sunma, verilen burslar ve yurt hizmetleri gibi farklı değişkenlerle ölçülebilir. 27.02.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 52. maddesinde Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında "Vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek üzere her seviyeden eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşevleri gibi tesisler açmak, yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve engellilere aylık bağlamak" yer

almaktadır. Burada her seviyeden eğitim ve öğretim tesislerinden bahsedilmekte, bu da kreşten üniversiteye kadar her tür eğitim ve öğretim tesisini içermektedir. Yeni yasal düzenleme ile vakıf üniversitesinin kurulması da VGM'nin gündemine girmiştir.

Ayrıca aynı Kanununun 22. maddesinde “Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait olup uygulama imar planlarında okul, hastane veya spor alanlarında kalan taşınmazlar; ilgili kurumlar tarafından, imar planının tasdik tarihinden itibaren iki yıl içerisinde kamulaştırılmadığı takdirde ilgili Bakanlığın görüşü alınarak Genel Müdürlükçe özel okul, özel hastane veya özel spor tesisi olarak değerlendirilebilir” denilmektedir. Bu madde ile eğitim, sağlık ve spor yatırımlarının, ilgili kurumlar tarafından yapılmaması halinde VGM tarafından tesis edilebileceği ifade edilmektedir. Böylece kamusal hizmet sürecine ve dolayısıyla beşeri sermayeye katkı sağlanabilmektedir.

Eğitim altyapısını oluşturmada; 2007 yılında VGM Yap-İşlet-Devret Modeli ile, Vakfa ait bazı arsa vasıflı taşınmazlardan 1 özel okul, 1 dersane, 2 öğrenci yurdu, 1 kreş inşa edilmiş; İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde 3 adet kütüphane halkın kullanımına sunulmuştur. Eğitime yapılan yatırımlardan bir diğeri eğitim burslarıdır. Şehit ve yetim çocukları öncelikli olmak üzere MEB ortaöğretim öğrencilerinden muhtaç olanlara ilk kez 2006 yılında burs vermeye başlanmıştır. 2006-2007 öğretim yılının ilk yarısında ortaöğretim okullarında öğrenim gören 3000 öğrenciye, ikinci yarısında 5000 öğrenciye, 2013 yılında ise ilk ve ortaöğretimdeki 15000 öğrenciye burs verilmiştir (VGM, 2008c, 2014). Burs desteği; yetenekli, ancak maddi durumu iyi olmayan öğrencilere fırsat eşitliği sağlanması adına eğitime ve beşeri sermayeye destek vermektedir. 2013 yılı VGM bütçe giderlerinin % 6,62 sine karşılık kısmi cari transferler adı altında; muhtaç durumda bulunan engellilere, yetimlere ödenen maaşları ve ailelerinin maddi durumu yeterli olmayan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yapılan eğitim yardımından (burs) oluşmaktadır (VGM, 2014).

Burslar dışında, VGM'ye bağlı Vakıf Orta Öğrenim Öğrenci Yurtları'nda ortaöğretim seviyesindeki öğrencilere hizmet verilmekte, yurttan kalan öğrencilerin her türlü beslenme ve barınma ihtiyacı VGM tarafından karşılanmaktadır. Yurttan kalan öğrencilerin, okullarından mezun olduktan sonra hangi işle uğraştıkları konusunda Bölge Müdürlükleri tarafından bir araştırma yapılmıştır. Bölge Müdürlüklerinden elde edilen veriler ışığında; halen hayatta olanların, mesleklerine ve fiilen yaptıkları görevlere ilişkin sınıflamaya bakıldığında, beyaz yakalılar olarak tanımlanacak üst düzey yönetici, ilmi ve teknik personelin bulunduğu görülmektedir. Kalınan yurt ve çalışılan iş parametreleri arasındaki ilişki, kişilerin aldıkları eğitim,

kişisel beceri ve yetenekleri, karşılıklarına çıkan fırsatlar gibi pek çok değişkenle açıklanabilmesine rağmen; yurtlar, maddi durumu yeterli olmayan insanların temel barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayarak yetenek ve becerilerinin ortaya koyabilmelerine olanak sağlaması açısından önemli bir altlık teşkil etmekte ve eğitim için imkanlar yaratmaktadır.

Tanımlanan eğitim altyapısı, eğitim bursları ve yurt hizmetleri üzerine yapılan harcamaların hepsi eğitim ekonomisi içinde eğitim yatırımları olarak yer almakta ve beşeri sermayeye katkı sağlamaktadır. Eğitim ile ilgili olarak; çalışma kapsamında yapılan anket uygulaması ve görüşmelerde vakıf temsilcilerinin %76'sının beşeri sermaye yatırımlarından öğrencilere verilen burs hizmetlerinden haberdar oldukları ve %56'sının öğrencilere verilen bursların artırılmasını istediği görülmektedir. Yardım hizmetlerinden yararlananlardan ise; %87'sinin burslardan haberdar oldukları ve öğrencilere verilen burslar dahil yardım kapsamındaki bütün hizmetlerin artırılmasını talep ettikleri görülmektedir. Bunun sebebinin de zaten sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan, yardım alma eğilimindeki muhtaç kimselerin bu durumlarını yardımlarla aşma beklentilerinden kaynaklandığı açıktır.

Beşeri sermayenin geliştirilmesi yönünde eğitime yapılan yatırımların dışında VGM'nin sağlık alanında da yatırımları bulunmaktadır. Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesi Bakanlar Kurulunun 10.08.2000 tarihli kararı gereğince Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığına tahsis edilen hastane, 07.08.2006 tarihinde VGM tarafından Sağlık Bakanlığı'ndan devralınarak, vakfiyesi gereği garip ve fakir hastalara ve SSK, Bağ-kur ve Emekli Sandığı hastalarına ücretsiz hizmet vermeye başlamıştır. 2006 yılında 5.721'i ücretsiz olmak üzere toplamda 1.088.579 kişiye, 2007 yılında ise 6.020'si ücretsiz olmak üzere, toplamda 1.077.641 kişiye hizmet verilmiştir.

Yapılan görüşmelerde VGM'nin sunduğu sağlık hizmetlerinden vakıf temsilcilerinin %64'ünün, vakıf hizmetlerinden yararlananların ise %37'sinin haberdar olduğu görülmektedir. Sağlık hizmetlerinin artırılması konusunda birinci grubun %28'inin, ikinci grubun ise %38'inin artırılmasını istediği ortaya konulmaktadır. Bu durumda katılımcıların VGM'nin eğitim desteği konusunda, sağlık desteği konusuna göre, daha yüksek bilinç düzeyinde olduğu yorumunu çıkarmak mümkün görülmektedir.

Beşeri sermaye konusunda, her kesimden halkın sunulan hizmetlere erişiminin desteklenmesi, eşit ve hakça erişim sağlanması vakıflar yoluyla sunulan hizmetlere olan güven düzeyini artıracaktır.

D) Vakıflar ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramında “gruplar arasındaki işbirliği kolaylaştıran ağlar ve paylaşılan değer ve normlar” ve güvenin önemli olduğu vurgulanmaktadır (OECD, 2001). Norris (2001) sosyal sermayenin yapısal ve kültürel boyutlarının olduğunu; yapısal boyutun bireylerin dâhil oldukları ağlardan, kültürel boyutun da bireylerin tabi oldukları sosyal normlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Sivil toplumda yatay ağlar, bu ağlara ilişkin normlar ve değerler toplum için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Sivil toplumun dernekler, birlikler gibi örgütler ile farklı sosyal tabakalardan bireyleri bir araya getirmesi ve farklı kökenlerden insanları bütünleştirmesinin yanı sıra hoşgörü, işbirliği ve karşılıklık gibi değerlerin yaygınlaşmasına ve zengin bir toplumsal altyapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Sosyal bütünleşme, yönetim ve siyasal katılım

Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) tarafından gerçekleştirilen ve kültürel değerler haritasını oluşturmayı, kültürel değişimi izlemeyi ve kültürel değerler ile yapısal faktörlerin ilişkisini belirlemeyi amaçlayan “2007 Türkiye Değerler Araştırması”nın sonuçları ilgi çekicidir. Araştırma bulgularına göre, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından, kültürel çeşitliliğin ülke birliğine zarar vermesinden öte yaşamı zenginleştirdiği vurgulanmıştır (BETAM, 2008). Bu da Grootaert (1998)’in sosyal sermaye göstergelerinden olan sosyal bütünleşme içerisinde yer alan etnik ve kültürel farklılığın, potansiyel sosyal ilişkileri geliştirdiği ve bunun da kalkınma ile ilgili sonuçları geliştireceğine olan vurgusuyla bağdaşmaktadır.

Küresel bir dünyada ulus-devlet ve yönetim kavramlarının değişmesiyle birlikte yönetim ve bu çerçevede sivil toplum örgütlerinin öneminin ön plana çıkması; dernekler, birlikler gibi sivil toplum örgütleri arasında önemli kurumlardan biri olarak vakıfların da yerini güçlendirmektedir. VGM, 27.02.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu ile yapılan yeni düzenlemelerde vakıflara katılımın artırılması ve her türlü sosyal tabakadan bireyin bir araya getirilmesi ve toplumun bütünleşmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Yeni düzenlemede son yıllarda vakıfların sayısındaki azalmalar dikkate alınarak vakıf kurma işlemi kolaylaştırılmış, hâlihazırda bulunan ve kurulacak vakıfların geliştirilmesi hedeflenmiştir. Vakıflar Meclisi’nde vakıflardan seçilen insanların da yer alıp, vakıfları temsilen karar organı üyesi olarak görev yapmaları sağlanmış ve vakıflara katılımının kolaylaştırılması ile; vatandaşlar arasında iletişimin ve ilişkilerin güçlendirilerek, sivil topluma katılımın hızlandırılması hedeflenmiştir.

Sosyal sermayeye katkı sağlamak amacıyla, sosyal hareketlilik ve bütünleşme göstergesi olarak VGM’de vakıf etkinlikleri yer almaktadır. 2006 yılında başlayan bu etkinlikler ağırlıklı olarak “Vakıf Haftası”nda yapılmaktadır. Vakıflar Haftası etkinlikleri; verilen hizmetlerin toplum tarafından bilinmesini sağlamak, hizmetlerden yararlanan sayısını artırmak ve sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla toplumun sosyal sermayesinin yükselmesini hedeflemektedir. Bunun dışında “Kardeş Vakıflar Projesi” ile çoğu zaman benzer amaçlarla kurulan vakıfların arasındaki koordinasyonu sağlamayı; zaman, emek ve kaynak israfını önlemeyi, etkinlik ve verimlilik düzeyini artırmayı ve tecrübe paylaşımıyla vakıf faaliyetlerine daha büyük ivme kazandırmayı hedeflemiştir. Putnam, vd. (1993)’ne göre sosyal sermaye o toplumdaki katılım ile doğru orantılıdır. Toplumsal katılım ne kadar fazla olursa o toplumda sosyal sermaye de o derecede gelişmiş demektir. Son yıllarda yapılan bu çalışmalara katılanların sayısındaki artış sosyal sermaye gelişimine olan etkiyi de ortaya koymaktadır.

VGM’ye Duyulan Güven

Alan çalışmasının temel çıkarımlarından biri olması hedeflenen VGM’ye duyulan güven konusunda iki grup katılımcı arasında farklı sonuçlar elde edilmiştir. VGM tarafından verilen hizmetler açısından; vakıf temsilcilerinden oluşan birinci grup katılımcıların %96’sı kuruma güvendiğini, geri kalan %4’ü ise bazen güvendiğini ifade etmektedir. Yardımlardan yararlanan ve konuya daha nesnel bakan ikinci grup katılımcıların ise %76’sı kuruma güvendiğini, %11’i bazen güvendiğini ve %13’ü de güvenmediğini belirtmektedir. Güvensizliğin temel nedeninin ise; sosyal yardımların adil dağıtılmadığından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

VGM aynı yardımlar olarak muhtaç insanlara kuru gıda ve sıcak yemek hizmetleri vermektedir. 2013 yılı içerisinde Türkiye genelinde ihtiyaç sahiplerine sıcak yemek hizmeti verilmiş, 80.544 kişiye kuru gıda yardımı yapılmış, sosyal güvencesi olmayan ve çalışma gücünü %40’ın üzerinde kaybeden muhtaç özürülüler ile 18 yaşından gün almamış muhtaç yetim çocuklarından 3.524’üne muhtaç aylığı verilmiştir. Bütçe giderinin yaklaşık %6’lık kısmı muhtaç vatandaşlara sıcak yemek ve kuru gıda dağıtım hizmetine ayrılmıştır (VGM, 2014).

Yapılan anket çalışması ve görüşmelerde aynı ve nakdi yardımlar konusunda, birinci grup katılımcıların %52’si yapılan aynı ve nakdi yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşılabilirliği konusunda kuruma güvendiğini, ikinci grup katılımcılar ise; VGM ve diğer yardım kuruluşlarına tam olarak güvenmediğini ifade etmektedirler. Sunulan hizmetlerin artırımı ile ilgili birinci grup katılımcı; öncelikle öğrencilere verilen

bursların, muhtaç aylığının, sağlık hizmetlerinin ve kuru gıda–sıcak yemek dağıtım hizmetlerinin artırılmasını istemişlerdir. İkinci grup katılımcıların hepsi bu hizmetlerden yararlanan olduklarından, sosyal yardımların tümünün artırılmasını talep etmişlerdir. Doğrudan yardım yatırımlarının artırımı katılımcıların öncelikli talebi arasında yer almakta, beşeri sermaye yatırımları ikinci öncelikli olarak talep edilmekte; fiziki sermaye yatırımları ise en az talep edilen yatırım türü olmaktadır. VGM adının insanlara yaptığı çağrışım, kurumun fiziki sermayeye yatırım katkısından öte, sosyal ve beşeri sermaye yatırım hizmetleri olduğu yönündedir.

Güven konusundaki bir diğer unsur, kurumların denetimidir. VGM'nin denetleme organı, vakıfların hizmet amaçları doğrultusunda çalışmalarının devamlılığını kontrol ederek, belli amaçlar doğrultusunda kurulan vakıfların görevlerini gerçekleştirmesini sağlamaktadır. VGM'nin asli görevlerinden olan ve mevcuttaki vakıfların vakıf senetlerinde belirtilen kuruluş amaçlarına uygun çalışıp çalışmadığını kontrol eden denetleme mekanizması sayesinde; sosyal sermayenin göstergelerinden yatay kurumlar (Grootaert, 1998) arasında yer alan sivil toplum örgütlerinden vakıfların görevlerini usulüne göre gerçekleştirmelerini denetlemek, vakıflara güvenin artmasını ve bu kuruluşlara katılımı artıracaktır.

Bu çerçevede, yapılan görüşmelerde yeni vakıfların denetimi ile ilgili olarak yalnızca birinci gruptaki katılımcılara soru sorulmuş; katılımcıların %80'i VGM'nin vakıfları gerektiği gibi denetlediğini, %20'si ise yeterince denetlemediğini ifade etmişlerdir. Denetim konusunda VGM'ye güven oranı, dolaylı olarak yeni vakıflara katılım oranına da yansımakta, güven düzeyinin artması katılımdaki artışı desteklemektedir.

Kültürel etkiler

Ülkelerin sosyal sermayelerinin geliştirilmesi konusunda, AB üyesi ülkelerde sosyal sermayeyi analiz eden Christoforou (2004), önemli bir sosyal sermaye kaynağı olarak “ülkelerin tarih ve kültürleri”ni ortaya koymaktadır. Bu bağlamda VGM yönetim ve denetiminde bulunan taşınmazlar, kurumun sosyal sermaye kaynaklarından sayılan “tarih ve kültür” kapsamında taşıdığı sorumluluğu göstermektedir. VGM, ülkenin tarihi belleği ile kültürel eserlerini korumak ve bu eserleri yaşatmak için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu yöntemlerden birisi Restore Et–İşlet–Devret modeli ile eski eser nitelikli taşınmazların (han, hamam, kervansaray, vb.) aslına uygun restore edilerek kullanıma açılması, bir diğer yöntem ise eski konak, medrese, hanıgah, mevlevihane, vb. yapılardan bazılarının müze binası olarak değerlendirilmesidir. 2003–2007 yılları arasında 34 adet vakıf eski eserin kültür ve turizme kazandırılması amacıyla aslına uygun restorasyonu

yapılmak üzere ihalesi yapılmıştır. Türkiye genelinde tarihi yapıların kullanımı ile oluşturulan 10 adet müzesi bulunmaktadır. Sayılan gruplara girmeyen eski eser diğer yapılardan (cami, türbe vb) ise son beş yılda 2000'e yakın eski eserin onarım ve restorasyonu gerçekleştirilmiştir.

Yapılan görüşme ve anketlerden VGM'nin ülkenin sosyal sermayesini geliştirme çabalarından eski eser onarım ve müzecilik hizmetlerinin toplum tarafından ne kadar bilindiği ve ne oranda desteklendiği konusunda; birinci gruptaki katılımcıların eski eser onarım işinden %88, müzecilikten %76 oranında haberdar oldukları, ikinci grup katılımcıların ise eski eser onarım işinden %38 oranında haberdar oldukları, müzecilik hizmetlerinden ise haberdar olmadıkları görülmektedir. Birinci grup, özellikle eski eser onarımının artırılmasını desteklerken, ikinci grup ise eski eser onarımının ve müzecilik işlerinin artırılmasıyla ilgilenmediklerini belirtmişlerdir.

VGM'nin bünyesinde gerçekleştirilen başta ayni ve nakdi yardımlar olmak üzere, ülkenin tarihine ve kültürüne olan katkıları, düzenlediği toplantılar, yarışmalar, sergiler gibi faaliyetlerle güven ve işbirliği ortamı oluşturarak sosyal sermayeye katkı sağladığını söylemek mümkündür. Fiziki, beşeri ve sosyal sermayeye ilişkin mevcut yazında yer alan sermaye türleri ve belirleyicileri ile çalışma sırasında VGM ile bağlantılı olarak elde edilen bulgular Tablo 4'de olduğu gibi ilişkilendirilebilir.

Tablo: 4
VGM'nin Sermaye Türleri ile İlişkilendirilmesi

Sermaye Türü	Belirleyicileri	VGM
Fiziki Sermaye	- Sabit Sermaye Yatırımları - Envanter Yatırımları - Konut Yatırımları	- İşletmeler - İştirakler - Değerleme Modelleri
Beşeri Sermaye	- Eğitim - Sağlık - Yaşam Standartları	- Burslar - Sağlık Hizmetleri - Hizmet Binaları
Sosyal Sermaye	- Güven Ortamı - Sosyal İlişki Ağları - Sosyal ve Siyasal Normlar	- Ayni ve Nakdi Yardımlar - Etkinlikler - Eski Eserler, Vakfiyeler - Üye Sayıları

Fiziki sermaye türünün belirleyicileri olan yatırımlar (sabit sermaye yatırımları, envanter yatırımları, idame yatırımları ve konut yatırımları) VGM'de işletmeler, iştirakler ve değerlendirme modelleri içerisinde işlenmektedir. Beşeri sermayenin belirleyicileri olan eğitim, sağlık ve yaşam standardı; VGM'de burslar, sağlık hizmetleri ve hizmet binaları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Sosyal sermayenin

belirleyicileri olan güven, sosyal ilişki ağları, sosyal ve siyasal normlar ise; vakıflar, aynı ve nakdi yardımlar, etkinlikler, eski eserler ve vakfiyeler içerisinde işlenmektedir VGM'nin kendi içerisinde yaptığı beşeri ve sosyal sermaye yatırımları da anılan hizmetlerin oluşumu ve sunumunda büyük rol oynamaktadır.

SONUÇ

Günümüzde sosyo-ekonomik kalkınma yalnızca fiziki sermaye ile ölçülememekte, bir ülkenin kalkınmışlığının belirlenmesinde fiziki sermaye kadar etkili olan ve farklı sermaye tanımlamaları adı altında değerlendirilen beşeri ve sosyal, başka faktörler de bulunmaktadır. Fiziki yatırımların yanı sıra sosyo-ekonomik ve kurumsal donanımını zenginleştirecek her türlü beşeri ve sosyal yatırımların ülkenin gelişmişliği üzerine etkisi olmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde temel hizmetler kapsamında değerlendirilen pek çok hizmetin halen kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilmesi sermaye oluşumunda bu kurumların görece önemini ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında, toplumların gelişiminin tamamen piyasa mekanizmasına ve özel sermayeye bırakılmasının çok da gerçekçi bir yaklaşım olmayacağı açıktır. Özellikle ülkedeki kalkınma politikalarının belirlenmesinde, merkezi yönetimin ve merkezi yönetim altındaki kamu kurum ve kuruluşlarının ülkenin fiziki, beşeri ve sosyal sermayesini biçimlendirmede ve bu sermayeleri güçlendirmedeki önemi göz önünde bulundurulmalıdır.

Yardımlaşma ve dayanışma temelinde kurulan ve vakıf ruhunu geliştirmeyi amaçlayan VGM'nin gerçekleştirdiği fiziki, beşeri ve sosyal sermaye yatırımları ile sosyal bütünleşmenin sağlanmasında ve paylaşılan değer ve normların oluşmasına katkı sağladığı ve ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına destek verecek biçimde çalışmalarını gerçekleştirdiği elde edilen veriler ışığı altında ortaya çıkmaktadır.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken, yapılan görüşme ve anketlerde de ortaya konulduğu üzere, beşeri ve sosyal sermayenin oluşturulmasında vakıf kurumlarına olan güvenin ve sosyal dayanışmanın, toplumsal ayrımcılığa gitmeden eşitçe ve hakça sunulması ve bu hizmetlerden her grubun yararlanmasıyla mümkün olabileceğidir. Bir diğer önemli konu ise, vakıfların özellikle beşeri ve sosyal sermaye yaratılmasında, ağırlıklı olarak tarihi ve kültürel değere sahip olan vakıf fiziki sermayesinin kullanılması esnasında bu değerlerin yaşatılarak korunmasının sağlanması ve bunu yaparken vakıf kurumunun başlangıçta taşıdığı misyonu kaybetmeden bu eserlerin kamuya açık ve kamu yararına hizmet hedefinden uzaklaşmasının engellenmesi gereğidir.

KAYNAKÇA

- BALOĞLU, Zekai, CEYLANOĞLU, Namık. (2001), “Avrupa Birliğine Adaylık Sürecinde Dernekler ve Vakıflar”, *Türkiye 3. Sektör III. Ulusal Konferansı*, TÜSEV Yayını, İstanbul.
- BECKER, Gary. (1994), *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, The University of Chicago Press. USA.
- BETAM. (2008), “Dünya Değerler Araştırması 1981 – 2007”, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, <http://www.betam.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunum/betamsunum>, (07.02.2008)
- BOURDIEU, Pierre. (1986) “The forms of capital” JG Richardson (ed.) *Handbook of Theory and Research for Sociology Education*, Greenwood, New York.
- CAMAGNI, Roberto. (2002), “On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading?” *Urban Studies*, Cilt 39, Sayı 13, s.2395–2411.
- CHRİSTOFOROU, Asimina. (2004), “On the Determinants of Social Capital in Countries of the European Union”, paper prepared for the ESPAnet 2004 Conference, European Social Policy: Meeting the Needs of a New Europe, Oxford, England.
- COLEMAN, James, S. (1988), “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Journal of Sociology*, Cilt 94, s. 95-120.
- DİNLER, Zeynel. (1998), *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- DPT. (2010), *Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2011 Yılı Programı*, Ankara.
- FUJITA, Masahisa, KRUGMAN, Paul and VENABLES Anthony. (1999), *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*, MIT Press, Cambridge.
- FUKUYAMA, Francis. (2000), *Büyük Çözülme, İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşumu*, Sabah Kitapları, İstanbul.
- GRANOVETTER, Mark. (1985), “Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness” *American Journal of Sociology*, Cilt 91, Sayı 3, s. 481-510.
- GROOTAERT, Christiaan. (1998), “Social Capital: The Missing Link?” *The World Bank Social Development Family Environmentally and Socially Sustainable Development Network, Social Capital Initiative Working Paper*, 3.
- HARTOG, Joop. (2000), “Human Capital as an Instrument of Analysis for the Economics of Education”, *European Journal of Education*, Cilt 35, Sayı 1, s.7-20
- KİBRİTÇİOĞLU, Aykut. (1998), “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 53, Sayı 1, s.1-11.
- KNACK, Stephen, KEEFER Philip. (1997), “Does Social Capital Have an Economic Impact? A Cross-Country Investigation” *Quarterly Journal of Economics*, Cilt 112, Sayı 4, s. 1252-1288.
- KRISHNA, Anirudh, SHRADER, Elizabeth. (1999), “Social Capital Assessment Tool”, Paper for the Conference on Social Capital and Poverty Reduction, World Bank, Washington.

- KRUEGER, Alan B., LINDHAL Mikael. (2001), "Education for Growth: Why and For Whom?" *Journal of Economic Literature*, Cilt 39, Sayı 4, s. 1101-1136.
- KRUGMAN, Paul. (1991), "Increasing Returns and Economic Geography", *Journal of Political Economy*, Cilt 99, s. 183-199.
- LELANDAIS, Gülçin E. (2004), "Alternatif Küreselleşme Yanlısı Hareketler, Özellikleri ve Sosyal Sermaye", *Sivil Toplum Dergisi*, Sayı 6-7.
- LUCAS, Robert E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development" *Journal of Monetary Economics*, Cilt 22, s. 3-42.
- NORRIS, Pippa. (2001), "Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies", Harvard University, J. F. Kennedy School of Government Working Papers, s.1-36.
- NORTH, Douglass C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- OECD (2001) *The Well-being of Nations, The Role of Human and Social Capital*, Paris.
- OLANIYAN, D. A., OKEMAKINDE, T. (2008), "Human Capital Theory: Implications for Educational Development" *European Journal of Scientific Research*, Cilt 24, Sayı 2, s.157-162.
- ÖZKAN, Burhan. (2004), *Ekonomiye Giriş*, Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Antalya.
- PORTES, Alejandro. (1998), "Social Capital: Its Origins and the Application in Modern Sociology" *Annual Review of Sociology*, Cilt 24, Sayı 1, s.1-24.
- PUTNAM, Robert D. (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*, Cilt 6, Sayı 1, s.65-78
- PUTNAM, Robert D. (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York.
- PUTNAM, Robert D., LEONARDI, Robert and NANETTI, Raffaella Y. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.
- ROMER, Paul M. (1994), "The Origins of Endogenous Growth", *The Journal of Economic Perspectives*, Cilt 8, Sayı 1, s. 3-22.
- SAMUELSON, PAUL A. ve NORDHAUS, WILLIAM D. (2004) *Economics*, 18th Edition, McGraw-Hill.
- SCHULTZ, Theodore W. (1961), "Investment in Human Capital", *American Economic Review*, Cilt 51, Sayı 1, s. 1-17.
- SOLOW, Robert. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, Cilt 70, Sayı 1, s. 65-94.
- SVENDSEN, GUNNAR L. H. ve SØRENSEN, JENS F. L. (2007). "There's more to the picture than meets the eye: measuring tangible and intangible capital in two marginal communities in rural Denmark". *Journal of Rural Studies*, 23: 453-471.

- TORSVIK, Gaute (2000), "Social Capital and Economic Development: A Plea for the Mechanisms", *Rationality and Society*, Cilt 12, Sayı 4, s.451-476.
- TÜİK. (2011), Eğitim İstatistikleri - Öğretim Yılı ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=14&ust_id=5 (01.08.2011).
- UNDP. (1995), *Human Development Report 1995: Gender and Human Development*, Oxford University Press, NewYork, <http://hdr.undp.org/>, (10.03.2008).
- UNDP. (2001), *Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Development*, Oxford University Press, NewYork, <http://hdr.undp.org/>, (10.03.2008).
- UNDP. (2008), *Human Development Report (2007-2008): Fighting Climate Change-Human Solitarity in a Divided World*, Palgrave Macmillan, New York, <http://hdr.undp.org/>, (10.03.2008).
- UNDP. (2010), *Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations-Pathways to Human Development*, Palgrave Macmillan, New York, <http://hdr.undp.org/>, (19.07.2011).
- UNDP. (2011), "The Human Development Concept" <http://hdr.undp.org/en/humandev/> (01.08.2011)
- ÜNSAL, Erdal M. (2000), *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- VGM. (2000), *Türkiye'de Vakıflar*, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 7
- VGM. (2006), *Vakıflar Genel Müdürlüğü Teftiş Raporu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- VGM. (2008a), "Tarihte Vakıflar", <http://www.vgm.gov.tr/>, 12.03.2008).
- VGM. (2008b), *VGM Faaliyet Raporu – 07*, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- VGM. (2008c), "Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler - Burslar" <http://www.vgm.gov.tr/WordExcellPdf/TUIK2007.xls>, 12.03.2008).
- VGM. (2011) "Vakıf İstatistikleri – Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı" <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik195.doc>, 01.08.2011)
- VGM. (2014) TC Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü 2013 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
- WOODHOUSE, Andrew. (2006), "Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study", *Journal of Rural Studies*, Cilt 22, Sayı 1, s.83- 94.
- WORLD BANK. (2001), *Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings and Recommendations from the Social Capital Initiative*, Social Capital Initiative Working Paper No. 24, Washington, DC.
- YUMUŞAK, İbrahim G., TUNA, Yusuf. (2002), "Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 52, Sayı 1, s.1-26.